

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Arab%E2%80%93Israeli_prisoner_exchanges

During the Israeli invasion of Lebanon (the [Litani Operation](#)) IDF soldier Avraham Amram was captured in a clash on April 5, 1978, with Palestinian [PFLP-GC](#) forces near [Rashidieh](#) camp in South Lebanon. Four other Israeli soldiers were killed while two others managed to escape to Israeli held territory. He was exchanged March 14, 1979, for 76 convicted Palestinian prisoners held in Israeli jails, 20 of whom "with blood on their hands."^[6] The prisoner swap was described as Israel's "first prisoner exchange with an Arab terrorist organization".^[17] Among those released in the exchange was Hafez Dalkamoni, who would later be described as one of the "key-aids" of [Ahmed Jibril](#), the leader of the [PFLP-GC](#). In 1988 he was arrested in West Germany on suspicion of terrorist activities. He is believed by some to have led the cell that carried out the [Lockerbie bombing](#).^[8]

September 3, 1982, four Palestinian [Fatah](#) fighters surprised an IDF outpost near [Bhamdoun](#) in central Lebanon. The commander of the Palestinian squad was Eissa Hajjo. Eight IDF soldiers from the [Nahal brigade](#) surrendered without a fight and were taken prisoners by the Palestinians. Their behavior was deemed "unacceptable" by IDF Chief of Staff [Moshe Levy](#).^[9] The pro-Syrian [PFLP-GC](#), led by [Ahmad Jibril](#), helped the Fatah fighters and their prisoners with transportation away from the frontline. PFLP-GC kept two of the Israeli prisoners.

Six of these soldiers (Eliyahu Abutbul, Danny Gilboa, Rafael Hazan, Reuven Cohen, Avraham Mindvelsky, and Avraham Kronenfeld) were released November 23, 1983, in exchange for 4,765 Palestinians and Lebanese imprisoned at [Ansar](#) camp during the [1982 Lebanon war](#) and 65 Palestinian prisoners from Israeli jails.^{[10][11]}

In 1984 Israel swapped 291 Syrian prisoners and the bodies of 72 others in exchange for 6 Israeli prisoners and 5 bodies.^[12]

The remaining two soldiers from the Bhamdoun raid in the hands of PFLP-GC (Yosef Grof and Nissim Salem), as well as a third IDF prisoner ([Hezi Shai](#)) captured during the [battle of Sultan Ya'qoub](#), also held by the PFLP-GC, were released May 20, 1985, in an exchange known as the [Jibril Agreement](#) for 1,150 Palestinian prisoners held in Israeli jails. Among those released were 380 prisoners sentenced to life imprisonment.^[11]

During the so-called "Jibril deal" several controversial prisoners, such as [Kozo Okamoto](#), were released.^{[11][13][10]}

העמק שאלה להנצי"ב לז"א

וצ"ל שאין זה פיקוח נפש ממש שאינו ברור שיבא לידי כך אלא קרוב ומעולל לבא לזה והכי משמע לשון הגמרא שם דקרי ליה מצוה רבה, משמע שאינו אלא צדקה אלא צדקה זו יקרה ומוכרחת היא משאר צדקות, אבל לאו בכלל פיקוח נפש הוא

שרידים, גליון ז, שבט תשמ"ז, שחרור חיילי צה"ל בהתאם להלכה הרב יצחק רלבג, ראש המועצה הדתית, ירושלים

. . . לאור כל האמור לעיל, נראה שבמקרה דנן של שחרור השבויים שהיה כרוך בסכנת נפשות ממשיית להשאירם בשבי – אין כל ספק שנעשתה מצוה גדולה של פדיון שבויים, שמותר לפדותם יותר מכדי דמיהם, וכל רגע שהיו מאחרים לפדותם – היו ח"ו כאילו שופכי דמים כלשון השו"ע שם (ס"ג).

ומה שרצו לערער בדבר, הואיל ושחרורם היה ברור בשחרור מחבלים שיש בהם סכנה לתושבי המדינה היה אסור להכניס את עצמנו לסכנה – אין בדברים הללו ממש, והנח להם לשלטונות הצבא שיחליטו בדבר אם יש סכנה אם לאו, וכמו שהחלטה לצאת למלחמה, אע"פ שהדבר כרוך בסכנה – מוציאין אפילו למלחמת רשות. וההסבר הוא כמו שמבואר בשו"ת משפטי כהן (סימן קמג עמוד שטו) ובנצי"ב על הפסוק **ואך את דמכם ובמהר"ץ חיות בספר תורת הנביאים מאמר דין חלק בישראל (עמוד מו)** שהלכות צבור אינם דומים להלכות יחיד, ונקבעים על ידי הנהגת המדינה, ולהם הסמכות להחליט; הוא הדין בעניינינו, יש לסמוך על החלטת ההנהגה בענין הסכנה הכרוכה בדבר, ולא נגרום לאדרלמוסיה ציבורית שמערער את יסודות ההנהגה הציבורית (ועיין בספר קול צופיך דף רלח).

בשיחה שהיתה לי עם הרב עובדיה יוסף שליט"א, פאר הדור, שמעתי ממנו גם, ששחרור חיילים היה בהתאם להלכה, ומצוה גדולה נתגלגלה על ידי אותם האנשים שעסקו בלמאכת של פדיון השבויים, ואשרי חלקם.

הרב מרדכי אליהו, הראשון לציון הרב הראשי בישראל

ב"ה, ירושלים כ' מנחם אב תשמ"ה לכבוד הרב יצחק רלב"ג שליט"א ראש המועצת הדתית, ירושלים.

השלום והברכה! קבלתי את מכתבך אם ד"ת שכתבת בעניין פדיון שבויים, ראיתי שכתבת על הנושא כזקן ורגיל בבעיות הלכתיות, יפה כתבת וטוב ערכת. לגבי (מסכתו), אי"ה אפרסם תשובה ארוכה, אולם לפוטרו בלי כלום אי אפשר.

כבר יצא ראש הפועלים בשטח זה עו"ד שמואל תמיר שטיפל בהחזרת שבויים וניהל את המו"מ וספר שרצה להפסיק את הטיפול בנושא זה שיון שהתמורה לא מצאה חן בעיניו, ומי לנו יותר מבין ממנו, שאין כאן דין פדיון שבויים ויש כאן רק סחיטה ממש.

ח"כ רפאל איתן שהיה רמטכ"ל גם הוא קבע שהמו"מ לא נוהל כדבעי, וכן עוד מומחים בנושא.

לפיכך, מאחר והתמורה היתה שחרור רוצחפי לא "עסידי דאתו" אלא "קיימי ואתו", אמנם פדיון שבויים יש כאן, אבל מצות פדיון שבויים אין כאן, ואכמ"ל. ויהי רצון שפדויי הק ישובו ובאו ציון ברנה. אכ"ר.

שיעורי אשר וויס וישלח תשפ"ד שנת כה קובץ ח

באמת נראה דאין שאלה דידן דומה כלל לכל סוגית הגמ' וההלכה בענין פדיון שבויין יותר מכדי דמיהן. וראשית אומר, דאם אכן באנו לדמות ענין דידן לסוגיא זו, ע"כ נפסוק שאין לפדות שום חייל שבוי אלא תמורת מחבל אחד ויחיד, זה תמורתו זה חליפתו, ומהיכי תיתי לחלק בין שנים למאה ואלף? ומכיון שאף אחד לא יציע ולא יעלה על דעתו לאסור לשחרר שני מחבלים תמורת יהודי אחד, הוא הדין והוא הטעם שמותר להחליף אף רבים תמורת יחיד.

ועוד נצטרך לפסוק דאסור לצבא לנסות ולשחרר חייל שבוי בכח הזרוע, דהלא גם זאת שנינו בסיפא דמתניתין שם (גיטין מה.) דאין מבריחין את השבויין מפני תיקון העולם, או מפני תקנת השבויין. ובגמ' שם מבואר דנפ"מ כשאין בידם אלא שבוי זה, ונמצא דאם יש בידי אויבינו שבויים נוספים - כו"ע מודים שאסור לנסות לשחרר שבוי בכח, ולדרך אחד בגמ' אסור אף אם אין בידם אלא אחד.

ועוד, דבאמת נראה פשוט דאף אילו לא היינו משחררים רבים אלא מעטים, היו המחבלים מתאמצים ומשתדלים לחטוף יהודים באותה מידה, ומנ"ל לקבוע שבשביל אלף ישתדלו יותר מבשביל מאתיים או שלש מאות? ואין לנו אלא מה שתיקנו חכמים, והם דיברו על מציאות אחרת בתכלית, בזמן שכל כונת הגויים בחטפם יהודים היה כדי סחוט כספים מן הקהילות, וכדי שלא תמוט יד הציבור - תיקנו לא לפדות יתר על כדי דמיהן, בהנחה שעי"כ יסכימו לשחרר את בני עמנו בדמיהם, אבל בזמנינו - אין להניח שאם לא נשחרר רבים יסכימו לשחרר את החטוף תמורת המועט, אלא יוציאוהו להורג כדרכם וטבעם, ובכה"ג לא תיקנו. ואין לזה כל קשר עם מדינה הבאה לשחרר את בניה הלוחמים מלחמתה באויביה, דדין מלכות שאני.

ומלבד כל אלה, נראה דשעת מלחמה ודין מלכות שאני, ובין השאר יש לשקול איך כל צעד ישפיע על רוח העם והצבא לחזק או חלילה לגרום למורכ לב. וכבר כתבו האחרונים דדיני מלחמה שאני מדיני פקו"נ שבשעת שלום, ונראה גם בני"ד דהרשות נתונה ביד המלכות לקבוע ולהחליט באילו תנאים מוכנה היא לשחרר מחבלים. והמלכות תשקול את כל מכלול השיקולים, ובין השאר ידוע שהחייל היוצא לקרב וידוע ששולחיו יעשו כל מה דאפשר כדי להשיבו בשלום הביתה - ימסור נפשו יותר להלחם ברוח עוז וגבורה ולא ירך לבבו. ומאיך פשוט שמותר להבריח שבויים בכח ותחבולות.

סו"ד - אין לדמות כלל תקנת חז"ל שתיקנו לקהילות ישראל בגלות בדין פדיון שבויים שנשבו למען בצע כסף, לדין שבוי מלחמה שנשבו במסגרת מלחמת ישראל, שלגביהן על השלטון לשקול צדדים רבים, ואין לדמות בזה מילתא למילתא.

וכבר מצינו בזה שני מקורות בדברי גדולי זמנינו בשאלה זו:

א. בספר ארחות רבינו (ח"ב עמוד שי"ד) הביא מו"מ שהיה לו עם מו"ר מרן בעל קהילות יעקב בענין החטופים באוגנדה, וכתוב שם: "ולמעשה אמר לי מו"ר דמחוייבים כאן לשחרר מחבלים תמורת החטופים משום דהוי פקו"נ, רק לממשלה הנוקטת עמדת סירוב יש צד היתר בהלכה. . . כשהגעתי למחרת בבוקר למו"ר, כבר היה לאחר פעולת הצבא מישראל באוגנדה (שבאו עם מטוסים מא"י ושחררו את השבויים), ומו"ר כבר ידע ע"כ, ושאלני אם כבר הגיעו לארץ. ומו"ר מאד שמח על שחרורם ושבח את המשחררים ואמר שרק יהודים מסוגלים לעשות פעולה כזאת של מסירות נפש."

ב. בשו"ת יביע אומר למרן הגר"ע יוסף (ח"י חו"מ סימן ו') האריך מאוד בדרכו בשאלה זו, והביא ים של מקורות, ומסקנתו שמותר לממשלה לשחרר מחבלים כדי לפדות את השבויים, ואף מספר והולך שבעודו יושב ביחד עם עוד גדולי תורה הגיע אליהם ראש הממשלה יצחק רבין לבשר להם שצבאו פשט על המקום ושחררו את החטופים, והגרע"י משבח ומהלל את פעולת החילוץ וכותב שיר והלל להקב"ה שהפליא חסדו עמו.

ובמהדורת תשס"ד שקיבלתי מהגרע"י סתם ולא פירש מי היו גדולי התורה שישבו על המדוכה, אך במהדורה האחרונה הוסף בהערות שוליים שישב עם מרנן ורבנן, הגרי"ש אלישיב, הגרש"ז אורבך, הגר"ב ז'ולטי, הגר"א גולדשמידט, הגר"ש ישראלי והגר"צ אבא שאול, והחליטו שרשאית ממשלת ישראל לנהל מו"מ ולשחרר מחבלים תמורת השבויים שבידיהם, ומאיך כאשר שחררו את החטופים במבצע צבאי, אף שבמבצע זה נהרגו ארבעה יהודים.

ומשום כל זה נראה דאין בידנו לקבוע הלכה פסוקה וברורה בענין זה, אך יש לנהוג לפי רוח התורה שמצד אחד פדיון שבויים מצוה עצומה, ומאיך להשתדל בכל עוז להמעיט ולמזער סכנה עתידית, ודו"ק בכ"ז

שו"ת בני בני חלק א סימן מג

הצלת בני ערובה ופעולה צבאית

ב"ה, כסלו תשל"ט

נשאלתי בישיבת ערב על הפעולה הצבאית לשחרר שבויים באוגנדה, שהיתה כרוכה בסכנה לשבויים, ואמרו כמה רבנים שהיתה שלא כהלכה, ושהיו צריכים להיענות לדרישות החוטפים.

א

תחילה, לע"ד אין איסור להיענות לדרישות החוטפים לשחרר אחיהם בכלא מטעם תקנת חז"ל במשנה במסכת גיטין דף מ"ה עמוד א': "אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן מפני תקון העולם" עכ"ל,

*כיון ששחרור מחבלים כלואים אינו היום כיתר על כדי דמיהם:

עיי' ביורה דעה סימן רנ"ב בפתחי תשובה סעיף קטן ה' דעות האחרונים,

ולא מבעיא לדעת שו"ת מהר"ם לובלין סימן ט"ז ששמים דמי השבויים לפי עבד הנמכר בשוק, שלפי זה בטל עניין כדי דמיהם היום לגמרי,

אלא גם לדעת שו"ת הרדב"ז חלק א' סימן מ' ששמים לפי מה שנפדים שבויי עכו"ם,

*פוק חזי שבכל מדינות אירופה מחבלים תופסים שבויים והממשלות שומעות להם ומשחררות מחבלים כלואים,

ואם כן, אף על פי שלא ניחא לן שתעשנה הממשלות כן –

מכל מקום שחרור מחבלים כלואים אינו נקרא יתר על כדי דמיהם של השבויים, כיון שנהגו כן, ואין כאן תקנת חז"ל.

*זה אמרתי בקיץ תשל"ו,

*ומאז נשתנתה המציאות, והיום אין הממשלות משחררות מחבלים כלואים כדי להציל בני ערובה,

*ושוב אסור לשחרר מחבלים כלואים להציל שבויים, מפני שהוא כיתר על כדי דמיהם לשיטת הרדב"ז.

ולע"ד אין כאן מחלוקת,

וגם מהר"ם לובלין מודה בפירוש כדי דמיהם לחומרא, ולא בא אלא להוציא שאין פודים לפי עושרו של השבוי,

...

אבל הר"ן כתב "שב ואל תעשה שאני", והוא לשון הגמרא במסכת ברכות דף כ. ועוד מקומות,

ומיירי בכוח חכמים לעקור דבר מן התורה.

אלא כוונת הר"ן היא שבמה שתקנו חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה - אזלין בספקו לחומרא,

והטעם נראה

שמכיון שתקנו לעקור דבר מן התורה - עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה . . .

ב

ועוד כתב שם הגרע"י שליט"א, שכיון שיש סכנת נפשות פודים שבויים ביתר מכדי דמיהם.

הנה האחרונים האריכו בשאלה זו . . .

ומקור הדברים הוא במסכת גיטין דף נח.

תנו רבנן:

מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול שברומי,

אמר לו: תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדירות לו תלתלים.

הלך ועמד על פתח בית האסורים אמר (ישעיהו מב:כד) מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים?

ענה אותו תינוק ואמר: הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמענו בתורתו.

אמר: מובטחני בו שמורה הוראה בישראל. העבודה! שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקים עלי.

אמרו: לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה וכו'

עכ"ל.

ובתוספות שם כתבו:

כי איכא סכנת נפשות - פודין שבויין יותר על כדי דמיהן,

כדאמרין בפרק השולח (דף מו) גבי מוכר עצמו ואת בניו לעובדי כוכבים,

כ"ש הכא דאיכא קטלא,

אי נמי

משום דמופלג בחכמה הוא

עכ"ל.

ותחילה יש לדקדק בתירוץ הראשון בתוספות, שאם מטעם סכנת נפשות פודים בכל מחיר, אם כן מאי איריא

שאלת רבי יהושע ותשובת התינוק ומאמר רבי יהושע שיהיה מורה הוראה בישראל, שמשמע שמפני שהיה תלמיד

חכם פדהו בממון הרבה, הלא אפילו היה התינוק עם הארץ חייב לפדותו בכל מחיר במקום סכנה, כדי שלא לעבור

על 'לא תעמד על דם רעך'!?

ולע"ד מכאן הוכחה שלדעת התוספות אינו צריך לבזבז כל ממונו במצות לא תעשה שעובר עליה בשב ואל תעשה, והתוספות חלוקים עם שו"ת הריב"ש סימן שפ"ז, ופירוש "כי איכא סכנת נפשות פודין שבויין יותר על כדי דמיהן" עכ"ל – *הוא שמותרים לפדות על אף תקנת חכמים, ואינם חייבים לפדות לבזבז כל ממונם, *ובא רבי יהושע ופדה התינוק בממון הרבה כיון שהיה תלמיד חכם; מה שאין כן לתירוץ השני, שלפיו גם כשאין סכנת נפשות - מותרים לפדות יותר על כדי דמיו כשהוא תלמיד חכם, וכן ממה שבתירוץ השני הדין הוא שיכולים לפדות תלמיד חכם כלשון הרא"ש והטור, ואינם חייבים לפדות, נשמע לתירוץ הראשון שגם בסכנת נפשות יכולים לפדות ואינם חייבים לפדות, *ושלא כהמאירי שכתב שחייבים לפדות תלמיד חכם בכל מחיר, עיין שם שמדבר כשאין סכנת נפשות, *ואיני יודע מנין חיוב לפדות תלמיד חכם יותר על כדי דמיו בזה. והאחרונים האריכו בשאלה האם חייב אדם לבזבז כל ממונו כדי שלא לעבור על מצות לא תעשה בשב ואל תעשה,

... אלא בוודאי גם דעת הרמב"ם היא שבמצות לא תעשה שעובר עליה בשב ואל תעשה אינו צריך להוציא כל ממונו. אבל בעיקר קשה בתירוץ הראשון בתוספות, שתירצו שפדה את התינוק מפני שהיה בסכנת נפשות, למה לא תירצו שפדה את התינוק מפני שעמד לקלון, כמו שמפורש הדבר במעשה של רבי יהושע בתוספתא במסכת הוריות פרק ב' ובירושלמי שם פרק ג' הלכה ד' עיין שם, וכן צריכים לפרש גם בגמרא שלנו שהתינוק עמד לקלון, שלכן אמרו עליו לרבי יהושע שהיה יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים, שגם זה סימן ליופי כמו במסכת נדרים דף ט' עמוד ב', שכיון שהיה התינוק יפה לכן ייחדו אותו הרומיים למשכב זכר, ואמרו היהודים עליו לרבי יהושע להקדים לפדותו, כיון שקודם בפדיונו גם לאשה

... והנה הדין שפודים במקרה של סכנה נלמד ממסכת גיטין דף מו: מדין המשנה: "המוכר עצמו ואת בניו לעובדי כוכבים - אין פודין אותו אבל פודין את הבנים אחרי מיתת אביהם" עכ"ל, שבגמרא שם במעשה של מי שמכר עצמו ללודאי ונסתכן, פירש רבי אמי שפודים את הבנים "משום קלקולא וכל שכן הכא דאיכא קטלא" עכ"ל, נמצא שכל עיקר הלימוד לפדות במקום סכנה נלמד מכל שכן מקלקולא, וכאן שהתינוק עמד לקלון אין לך קלקולא יותר מזה, ולמה לא תירצו התוספות כן כפשטות הסיפור. ועוד דלאשמעינן התוספות רבותא טפי, שפודים משום קלקולא וכל שכן שנדע שפודים משום קטלא, וכן האחרונים הבינו שיש תלות בין קטלא לקלקולא, עיין בשו"ת מהר"ם לובלין שם ונחלה ליהושע סימן ה' ובית דוד חלק יורה דעה סימן ק"כ. אבל לע"ד מכאן ראייה שהתוספות בדף נ"ח כתבו התירוץ של קטלא מפני שסוברים כפי הטעם של דוחקא דצבורא. . . . ולכן פירשו התוספות שרבי יהושע פדה את התינוק משום קטלא אף על פי שאינו מבואר כן בסיפור, והביאו ראייה מהמוכר עצמו ללודאי שמוכח משם שאין משגיחים בדוחקא דצבורא במקום סכנת נפשות, ולא תירצו שפדה את התינוק משום שעמד לקלון, מפני שאין ראייה מהמוכר עצמו ואת בניו לעכו"ם שחשש קלקולא דוחה דוחקא דצבורא, כיון שבפדיון הבנים שם ליכא דוחקא דצבורא. . . .

בשני מיני ענינים התירו חכמים לפדות שבויים ביתר על כדי דמיהם. הא' הוא כשאינו שייך טעם התקנה,

כמו שפרש"י שלפי טעם דוחקא דצבורא מותר לקרובים לפדות קרוביהם בכל ממון, כיון שאינם מפילים הפדיון על הצבור, וכמו שמוכח ממעשה של לוי בן דרגא בגמרא עיין שם, וכן התוספות בדף מ"ה שם בד"ה 'דלא ליגרבו ולייתו' כתבו שמותר לפדות בממון הרבה בשעת חורבן הבית, שלא שייך דלא ליגרבו כיון שכולם אז נשבו ונגלו. וצריך לומר שמעיקרא לא תקנו חכמים במקום שלא שייך הטעם, שאם לא כן לא פלוג וכן כשבטל הטעם לא בטלה התקנה.

והב' הוא כששייך טעם התקנה ואף על פי כן לא תקנו איסור באותו ענין, כמו שכתבו התוספות שם שעל עצמו לא תקנו שלא יתן כל אשר לו בעד נפשו, אף על פי ששפיר שייך בזה דלא ליגרבו ולייתו, שאם יהיו ישראל עשירים משאר אומות ימסרו האויבים נפשם לשבות יהודים, שכל אחד יפדה את עצמו ביותר ממון משאר עממין.

¹ תוספתא מסכת הוריות (צוקרמאנדל) פרק ב הלכה ה מעשה שהלך ר' יהושע ואמרו לו יש כאן תינוק אחד ירושלמי יפי עינים וטוב רואי ועומד לקלון והלך ר' יהושע לבדוקו כיון שהגיע לפתח אמ' המקרא הזה מי נתן למשיסה יעקב ישראל לבוזזים:

והטעם שלא תקנו בזה - נראה מפני שהפסוק מעיד ש"עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו" עכ"ל, ולכן הוי גזרה שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בה שלא לפדות כל אחד את עצמו בכל ממון, מה שאין כן בפדיון קרובים יכולים רוב הצבור לעמוד בזה, אף על פי שנכשל לוי בן דרגא לפי דברי אביי. וכן לגבי פדיון אשתו כתבו התוספות ועוד ראשונים שאשתו כגופו, ולא תקנו בה איסור פדיון ביתר על כדי דמיה, אף על פי שהאיובים ימסרו נפשם לשבות נשים שבעליהן יפדו אותן בממון הרבה. ועיין במאירי שיש חולקים בין בפדיותו.

וכן לגבי תלמיד חכם, דעת רוב ראשונים היא שלא תקנו בו איסור פדיון ביותר על כדי דמיו גם אם שייך בו טעם התקנה, כמו שכתב הרא"ש שעל עצמו לא תקון רבנן שלא יתן כל אשר לו בעד נפשו "וכן בתלמיד חכם שנשבה - לא תקון וכו'" עכ"ל, שהשווה פדיון עצמו ופדיון תלמיד חכם שבשניהם לא תקנו מעיקרא.

והטעם הוא מפני שצריכים לו . . .

ומכל מקום לע"ד דוחק לחלק בין ספק פיקוח נפש לודאי פיקוח נפש לדעת הרמב"ן, אם לא שנאמר שהרמב"ן סובר כמו שפירש הר"י פערלא ז"ל בפירושו לספר המצוות לרב סעדיה גאון מצות עשה כ"ח בדעת התוספות, שבספק סכנת נפשות אינו עובר על לא תעמד על דם רעך, ודברי התוספות האלה הם ראייה לדבריו עיין שם. ועוד, שאם איתא שסובר הרמב"ן שבודאי סכנה פודים בכל מחיר - היה לו לפרש,

. . .

היוצא מכל האמור לע"ד, שבמקום שהחוטפים תפשו בני ערובה במטרה לשחרר מחבלים כלואים או להוציא ממון, ויש לחוש לדלא ליגרבו ולייתו כיון ששאר ממשלות אינן נענות להם, אין לפדות את השבויים ביותר מכדי דמיהם גם במקום סכנת נפשות. והעיקר בזה הוא כשו"ת מהר"ם לובלין . . . ופרח מטה אהרן וכנסת יחזקאל ויד אליהו סימן מ"ג וספר בן אברהם ופירוש שערי דעה על יורה דעה ומשמעות שו"ת בית יעקב סימן קט"ו, ושכן משמעות רוב ראשונים, שאין חילוק בין סכנת נפשות או לא, ודעת הרמב"ן והרמב"ם בודאי כן, ומהתוספות בדף נ"ח ופסקי התוספות שם אין ראייה, כיון שהם הולכים לשיטתיהו לפי הטעם דוחקא דצבורא, ורק המאירי כתב כמסתפק ולא כודאי שבמקום חששא דמיתה פודים למרות ששייך הטעם דלא ליגרבו ולייתו. ועיין מה שכתבתי לעיל בעניין ספק בתקנת חכמים במקום שיש לחוש לתקלה ודוניהו לכאן.

ואף על פי ששורת הדין היא כן בין בראשונים בין באחרונים, כיון שרבים נחלקו בזה לא מלאני לבי לאסור להציל נפשות, ויבואו גדולים ויורו בזה. ואולם על כל פנים פשוט שהממשלה רשאית לומר קים לן שאסור לפדות בני ערובה ביתר על כדי דמיהם גם במקום סכנת נפשות.

ג

ועתה לעיקר השאלה, במקום שאין איסור להיענות לדרישות החוטפים, וכמו בארץ אוגנדה שהיענות שם לא היתה כיתר על דמיהם כיון שהממשלות אז נהגו כן כמו שכתבנו, האם חייבים להיענות כדי שהחוטפים ישחררו בשלום את כל בני הערובה, או האם מותר לערוך להצלתם פעולה צבאית המסכנת מספר לא ידוע של בני הערובה? הנה עיקר חיוב ההצלה נלמד מ'לא תעמד על דם רעך' ומ'והשבתו לו', ועיין במסכת סנהדרין דף ע"ג עמוד א', ובמהרש"א שם ובקומץ המנחה למצוה רל"ז ובהעמק שאלה לשאלתא ל"ח אות א' כתבו, שנלמד גם מ'לא תוכל להתעלם' שהוא הלאו של השבת אבדה. ורק מה שכתב בשו"ת התשב"ץ חלק ג' סוף סימן ל"ז: "דפיקוח נפש על כל ישראל רמיה משום 'וחי בהם' - ולא שימות בהם", ומשום 'לא תעמוד על דם רעך' עכ"ל, אין הכוונה שמו'חי בהם' יש חיוב הצלה, כי זה בוודאי אינו במשמע, ושלא כמו שהבינו באנציקלופדיה תלמודית בהערה בערך הצלת נפשות, אלא כוונתו לע"ד שמו'חי בהם' נלמד שהמצוות נדחות משום פיקוח נפש, וממילא חייב להציל חברו מ'לא תעמד על דם רעך' גם במקום חלול שבת.

ולא נתפרש האם חיוב לא תעמד על דם רעך הוא להציל על הצד היותר טוב . . . ומה שרש"י במסכת סנהדרין שם כתב: "לא תעמוד על עצמך משמע אלא חזור על כל הצדדים שלא יאבד דם רעך" עכ"ל, פירושו שאם אינו יכול להציל בעצמו, אזי אל ישב בטל אלא יציל על ידי אחרים, וכמו שפרש"י שעל הרי"ף עיין שם. וכאן שאינו יושב בטל אלא עורך פעולה צבאית ואפשר שיצליח להציל, ורק שהיתה לו דרך אחרת פשוטה יותר להציל על ידי היענות לדרישות החוטפים, אין לומר שעבר על לא תעמד על דם רעך, שזה בוודאי אינו במשמעות הכתוב שהרי לא עמד, וצ"ע. מיהו מ'והשבתו לו' חייב להציל על הצד היותר טוב, כי הנה במסכת בבא מציעא דף כ"ח עמוד ב' דרשו במשנה: "דבר שאין עושה ואוכל ימכר שנאמר והשבתו לו ראה היאך תשיבנו לו" עכ"ל, ופרש"י "שלא תאכילנו חצי דמיו שא"כ אין זו השבה" עכ"ל, ומאותן המלים למדו במסכת בבא קמא דף פ"א עמוד ב' חיוב השבת גופו, נמצא שביכול להציל את חברו בגופו בשתי דרכים והציל בדרך הפחות בטוחה, נהי שלא עבר על לא תעמד כיון שלא עמד בטל, וכן לא על לא תוכל להתעלם כיון שלא התעלם, עדיין עבר על והשבתו לו כיון שלא הביט להצילו על הצד היותר טוב.

וזהו כשראה את השבויים בעיניו, אבל כשאינו רואה - אינו חייב להציל מוהשבתו לו, כיון שהשבת אבדה נלמדת מ'כי תראה' או 'לא תראה'

ועיין במסכת בבא מציעא דף ל"ג עמוד ב' ובחושן משפט סימן רנ"ט ולפי דעת הב"ח שם אפילו ברואה אלא שהאבדה נמצאת במרחק ר"ס אמה וב' שלישי אמה אינו חייב להשיב. . . . והמעלים עיניו מפדיון שבויים בכללם עובר על כל המצוות האלה לדעת הרמב"ם, ולא בכל שבוי ושבוי.

ד גם אפילו רואה את חברו, שאז חייב להצילו על הצד היותר טוב מ'והשבתו לו', יש מחלוקת ראשונים האם חייב להוציא עליו ממונו או רכושו, וכן לפדות שבויים עיין בפירוש המשניות למסכת נדרים פרק ד' הלכה ד' . . . ומיהו בשו"ת הרדב"ז ללשונות הרמב"ם סימן רי"ח כתב, שאין כוונת הירושלמי והרמב"ם אלא שצריך להיכנס לצד סכנה ולספק רחוק כדי להציל חברו, אבל לא לספק שקול או ספק קרוב של סכנה עיין שם, ולפי דבריו מתורצת קושיית הקומץ מנחה במצוה רל"ז על שו"ת הרדב"ז חלק ג' סימן תרכ"ז עיין שם, כיון ששם מדבר הרדב"ז בספק קרוב של סכנה, ולכן כתב שהנכנס לספק נפשות כזה הוא חסיד שוטה.

. . . ולהלכה הסמ"ג והסמ"ק והכלבו והארחות חיים והטור ושלחן ערוך העתיקו דעת היראים, שאין חיוב להוציא ממונו מ - והשבתו לו, וכן נראה לפרש"י וכן דעת הרמב"ם בהלכות מתנות עניים והלכות רוצח. ולכן גם אם רואים את השבויים, לע"ד אין חיוב לשחרר מחבלים כלואים מטעם והשבתו לו, כיון שגם זה נקרא להוציא משלו, ולכן בבחירה בין היענות לדרישות החוטפים לבין עריכת פעולה צבאית, אין חיוב מוהשבתו לו לפעול על הצד היותר בטוח ולהיענות לדרישות החוטפים.

ואולם נלמד מפסוק אחר מ'ואהבת לרעך כמוך', שכמו שהיה רוצה שחברו יציל אותו בדרך היותר בטוחה כך צריך להציל חברו. ואין זו מצות הצלה אלא היא מפרשת כיצד לקיים שאר המצוות, כמו שאמרו במסכת סנהדרין דף פ"ד עמוד ב': "מהו שיקיז דם לאביו, רב מתנא אמר ואהבת לרעך כמוך", ופרש"י: "לא הזזהו ישראל מלעשות לחבריהם אלא דבר שאינו חפץ לעצמו" עכ"ל. ולכן כאן נהי שאינו עובר מצד לא תעמד כיון שלא עמד, וכמו שכתבנו למעלה, עדיין עובר מצד ואהבת לרעך כמוך אם יכול להציל בדרך טובה יותר על ידי שחרור מחבלים כלואים ולא הציל. . . .

ועוד לע"ד חייב להציל על הצד היותר טוב מ'והציל לקוחים למות', שהכתוב הקפיד על הצלתם, ואם ימותו - אין זו הצלה. והפסוק שלאחריו הוא: "כי תאמר הן לא ידענו זה הלא תכן לבות הוא יבין ונצר נפשך הוא ידע והשיב לאדם כפעלו" עכ"ל, ובמצודת דוד פירש שאומר שלא ידע שהם לקוחים למות, ולע"ד יש לפרשו גם באומר שלא ידע שאין בפעלו כדי להציל, ועיין ברלב"ג. ולדעת הרמב"ן יש חיוב להציל משום וחי אחיך עמך. . . מיהו לדעת הרמב"ם אין וחי אחיך עמך עוסק אלא בצדקה. . . ולכן אם עורך פעולה צבאית שוב לא יצטרך לתת צדקה ואינו עובר עליו.

ה וכל זה אם אין בפעולה גדר מלחמה, אבל במלחמה - אין משגיחים בחיי השבויים. ונראה שיש לפעולה הצבאית בארץ אוגנדה דין מלחמה, משלושה טעמים:

. . . היוצא לע"ד לפי הטעמים האלה שיש לפעולה הצבאית דין מלחמת הרשות או מלחמת מצוה. ולכן אין משגיחים בסכנה לבני הערובה, שכן בכל מלחמה אין משגיחים בפרט, ומותר לערוך פעולה צבאית להרוג את החוטפים, וגם אילו אי אפשר היה לערוך פעולה צבאית, אין חיוב להיענות לדרישות החוטפים כדי להציל בני הערובה, ומותר לעזבם לנפשם רח"ל אם הצורך כן בניהול המלחמה, וכמו בכל מלחמה שאם יתפשו האויבים שבויים ויאיימו להורגם אם לא יוותרו להם, שאין שומעים להם.

והאחריות מוטלת על המנהיגים ומפקדי הצבא להחליט לפי טובת העניין ולא לכבוד עצמם, והאלקים בוחן כליות ולב והשיב לאדם כפעלו.

ובעיקר כתבתי על העתיד, אבל על העבר - ממילא יש לחפש כל טעדיק, כמו שאמר הגמ"ז זצלה"ה אחרי שמינו אשה להיות ראש ממשלה, שאם היו שואלים את דעתנו - היינו אוסרים כדעת הרמב"ם, אבל לאחר המעשה - יש ללמד זכות כמשמעות הרא"ש.

יהודה הרצל הנקין
רב אזורי